

Nagyvárosok helyzeti előnyben *Piackutatás a magyar települések sikerességéről*

2012-13-ban megismételtük a magyar települések sikerességével kapcsolatos, közel tíz évvel korábbi rétegzett kérdőíves kutatásunkat, melynek keretében ezer magánszemélyt kérdeztünk arról, milyen szempontokat részesítenek előnyben lakóhelyük megválasztásakor, milyen jellemzőkkel, előnyökkel és hátrányokkal írják le a különböző népességszámú településtípusokat, melyik magyarországi településeket és miért tartják versenyképesnek, milyen az aktuális költözési hajlandóságuk. A reprezentativitást biztosító szempontoknak köszönhetően nem csak országos, hanem regionális elemzéseket, összehasonlításokat is végezhetünk. A vizsgálat megisméltése pedig lehetőséget teremtett az egy évtizedes időszak átfogó értékelésére. Jelen tanulmányban mindössze a kutatás bizonyos részeredményeinek közlésére vállalkozunk.

A magyar települések versenyképességét, sikerességét mára elsősorban belső adottságaik határozzák meg. A településhierarchiában elfoglalt pozíció, a közigazgatási szerepkör mellett (de nem helyett) meghatározó versenyképességi faktorrá az egyes falvak, városok gazdasági adottságai, jövedelemszerzési lehetőségei váltak. A közszolgáltatásokkal szemben megerősödött a piaci alapú tevékenységek, főként a modern üzleti szolgáltatások magyarázó ereje, ami a tercier vállalkozások rugalmasabb telephelyválasztásán keresztül még több település számára tette lehetővé a versenybe történő aktív bekapcsolódást. Az előzőekkel szoros összefüggésben felértékelődött a települések földrajzi elhelyezkedése, megközelíthetőségük, infrastrukturális ellátottságuk, történelmi-kulturális adottságaik, humán erőforrásaik képzettsége, az innovációt hordozó intézmények jelenléte, környezeti állapotuk és nem utolsósorban a helyi fejlesztéspolitikája aktivitása. A verseny regionális dimenziója felerősödött és a régiók közötti differenciák váltak elsődlegessé, míg az adott régió belüli településszintek

[1] Pécsi Tudományegyetem KTK, egyetemi adjunktus (tizsbergerm@ktk.pte.hu).

[2] Pécsi Tudományegyetem FEEK, egyetemi docens (koltai.zoltan@feek.pte.hu).

között jelentősen mérséklődtek a különbségek. Mindez egyértelműen a regionális hovatartozás versenyképességet befolyásoló szerepének megerősödését jelzi.^[3]

A versenyképesség és a településhierarchiában elfoglalt pozíció között igen szoros kapcsolat mutatkozik. A verseny nyertesei a közép- és nagyvárosok lettek, melyek nem csak nagyobb népességgel és vonzáskörzettel, de többszintű, részben piacgazdasági intézményrendszerrel és magasabb jövedelemtermelő képességgel is rendelkeznek. Térségi hatásuk új, alapvetően fogyasztásra épülő dimenzióval szélesedett az elmúlt évtizedben. Az előzőek természetes következménye Budapest kimagasló versenyképessége, mely külön kategóriát képvisel a magyar településhálózatban. A hazai térszerkezet szélsőségesen monocentrikus jellege különösen a gazdasági alapú vizsgálatokban szembetűnő.^[4]

A versenyképesség erős hierarchikus meghatározottsága okán kijelenthető, hogy közép- és nagyvárosaink vonzása részben ellensúlyozhatja kedvezőtlen földrajzi fekvésüket is. Bár a kis- és közepes méretű városok sem humán-, sem intézményi adottságaikat tekintve nem rendelkeznek nagyvárosi feltételekkel, a tartós gazdasági növekedést mutató régiókban egy hálózat részeként fejlesztőleg hathatnak környezetükre. A városi rangsor végén az iparilag depressziós vagy periférikus térségek, többnyire kis- és középvárosai helyezkedtek el. Ezzel együtt a városok falvakkal szembeni fejlettségi fölényét jelzi,

[3] Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.; Nemes Nagy J. (1998a): Átrajzolódó térképek. In: Kurtán S. – Sándor P. – Vass L. (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve 1988–1998*. II. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 657–672.; Nemes Nagy J. (1998b): *Vesztesek – nyertesek – stagnálók. A társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói*. Társadalmi Szemle, 8-9. 5–18.; Nemes Nagy J. (1999): Elágazó növekedési pályák az ezredvégi Magyarországon. In: Nemes Nagy J. (szerk.): *Helyek, terек, régiók*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 65–86.; Barta Gy. (2000): A külföldi működő tőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs, MTA RKK. 265–281.; Hrubai L. (2000): A gazdasági térszerkezet változásai Magyarországon. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs. 237–264.; Bakos N. – Hidas Zs. – Kezán A. (2011): *Területi különbségek Magyarországon. A főbb társadalmi és gazdasági folyamatok az ezredforduló után*. Területi Statisztika 4. 335–357.

[4] Rechnitzer J. (1998, szerk.): *A privatizáció regionális összefüggései*. Kulturtrade, Budapest.; Beluszky P. – Győri R. (1999): *A magyarországi városhálózat és az EU-csatlakozás. Tér és Társadalom*, 1-2. 1–30.; Lengyel I. – Rechnitzer J. (2000): A városok versenyképességéről. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs. 130–152.; Beluszky P. (szerk.) (2000): *A magyarországi városok versenyképessége*. MTA RKK, Budapest.; Molnár L. et al. (2002): *A települési szintű relatív fejlettség meghatározása*. Közgazdasági Szemle, 1. 74–90.; Kiss J. P. (2003): Az alföldi városok fejlődésének adottságai az 1990-es évek új feltételrendszerében. In: Timár J. – Velkey G. (szerk.): *Várossiker alföldi nézőpontból*. MTA RKK, MTA Társadalomkutató Központ, Békéscsaba–Budapest. 39–54.; Nagy G. (2007): *Divergencia vagy konvergencia – az átmenet gazdasági térfolyamatainak mérlege földrajzos szemmel*. Tér és Társadalom, 1. 35–51.; Nemes Nagy J. – Tagai G. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk. Területi Statisztika 2. 152–169.

hogy az összes kedvezményezett település mindössze néhány százaléka város, a leghátrányosabb helyzetűek között pedig még kevesebbet találunk belőlük.^[5]

2012-13-ban megismételtük a magyar települések sikerességével kapcsolatos rétegzett kérdőíves kutatásunkat, melynek első részében, még 2004-2005-ben ezer magánszemély adott választ alábbi kérdéseinkre:^[6]

- Milyen szempontokat részesít előnyben a magyar lakosság lakóhelyének megválasztásakor?
- Milyen jellemzőkkel, előnyökkel és hátrányokkal írják le a különböző népességszámú településtípusokat?
- Melyik magyarországi településeket és miért tartják versenyképesnek a válaszadók?
- Melyek azok a települések, melyeket valódi vonzásközpontoknak tartanak az érintettek?
- Milyen költözési hajlandóság jellemzi a megkérdezetteket?

A vizsgálat megisméltése lehetőséget teremtett a közel egy évtizedes időszak átfogó értékelésére. Az adatfelvétel ezen újabb fázisában szintén ezer, véletlenül kiválasztott magánszemély tapasztalatait gyűjtöttük össze. A minta országosan reprezentatívnak bizonyult, mivel a válaszadók megoszlása négy szempont szerint (a népesség régiók szerinti megoszlása, a lakosság nemek, korcsoportok és végül iskolai végzettség szerinti tagozódása) tükrözte a magyar lakosságot. Összesen 4 zárt és 3 félig zárt kérdést tettünk fel a vélemények megismerése céljából.

A kutatási eredmények közzlése előtt fontosnak tartjuk rögzíteni, hogy a 2012-2013-as adatfelvétel során a megelőző, 2004-2005-ös kutatáshoz képest valamivel magasabb volt az 5.000-50.000 fő közötti lélekszámú, valamint 50.000 főnél népesebb településen élő válaszadók aránya, ami értelemszerűen a mintába kerülő, 5000 fő alatti települések korábbanál kisebb elemszámú előfordulását okozta. Erre a tényre a kapott eredmények összevetése során még többször utalunk.

Vizsgálatunk most is törekedett a témakörben született, alapvetően statisztikai adatokon nyugvó kutatásokkal történő összehasonlíthatóság biztosítására. A versenyképesség értelmezése a kutatás során nem korlátozódik a fogalom kizárólag gazdasági megközelítésére, hanem annál tágabban, komplex módon egyaránt értjük alatta a társadalmi, természeti és épített környezeti szempontokat, az általában vett életminőséget.^[7]

[5] Faluvégi A. – Tipold F. (2009): *Kedvezményezett települések az új országgyűlési határozat mutatói alapján – próbaszámítás*. Területi Statisztika, 3. 264-279.; Koós B. – Virágh T. (2010): Fel is út, le is út: községek sorsa a rendszerváltás után. In: Barta Gy. et al. (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*. MTA RKK, Pécs. 32-54.

[6] Koltai Z. (2005): *A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése*. Tér és Társadalom, 3-4. 23-41.; Koltai Z. (2006): *A magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyválasztásának szempontjai*. Területi Statisztika, 3. 240-254.

[7] Enyedi Gy. (2012): *Városi világ*. Akadémia Kiadó, Budapest.

1. ORSZÁGOS ÉS REGIONÁLIS VERSENYKÉPESSÉGI SORRENDEK

Fenntartottuk azt a korábbi hipotézisünket, miszerint Magyarországon a versenyképesség és a városok településhierarchiában elfoglalt pozíciója között igen szoros kapcsolat mutatható ki, ezért továbbra is a hazai közép- és nagyvárosok számítanak a leginkább versenyképeseknek. A hierarchia alacsonyabb szintjein elhelyezkedő városokat kedvező regionális elhelyezkedésük vagy speciális adottságaik emelhetik a versenyképes települések egy következő szintjére. (Nagyvárosnak a 100.000 főnél, míg középvárosnak a 20.000 főnél népesebb városokat tekintjük.)^[8]

Az 1000 fős minta alapján, az előfordulás gyakorisága szerint az 1. táblázatban szereplő sorrendet kaptuk. (A táblázatban újból csak a válaszok legalább 5%-át meghaladó településeket tüntettük fel, a súlyozás pedig hasonlóan a korábbiakhoz, az egy kérdőívben szereplő városok említési sorrendjét vette alapul 1-től 5-ig. Ahogy látszik, ez csak a rangsor második felében okozott minimális változásokat.)

1. táblázat: Versenyképes települések sorrendje a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012–2013

Ssz.	Település	Említések száma	Súlyozott említés
1.	Budapest	823	3726
2.	Győr	449	1509
3.	Debrecen	395	1229
4.	Pécs	367	1034
5.	Szeged	339	943
6.	Sopron	239	733
7.	Székesfehérvár	170	502
8.	Kecskemét	129	364
9.	Eger	110	301
10.	Miskolc	85	219
11.	Veszprém	84	242
12.	Szombathely	67	170
13.	Szolnok	52	176
14.	Nyíregyháza	50	150

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012-2013).

További sorrend a legalább 2%-os említési határt elért településeknél: Siófok, Kaposvár, Zalaegerszeg, Keszthely, Hévíz, Esztergom, Balatonfüred, Budaörs.

Ahogy az 1. táblázatból is látszik, az 5%-os említési határt egy nem-megyeszékhely (Sopron a 6. helyen) haladta meg, de az első húszban is csak négy ilyen

[8] Kovács Z. (2010): *Népesség- és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

város szerepel (Sopronon kívül Siófok, Keszthely, Hévíz és Esztergom, melyek közül Siófok és Hévíz a 2004-2005-ös kutatásban is hasonlóan kedvező pozícióban szerepelt).

Továbbra is kiugróan magas a Budapestre adott válaszok aránya. A főváros első helyes említése a korábbi 410-ről 624-re emelkedett, és egyértelműen kijelenthető, hogy továbbra is külön kategóriát képvisel a versenyképesnek gondolt magyarországi települések körében. A négytagú második csoportot Győr és Debrecen vezeti Péccsel és Szegeddel kiegészülve. A közel tíz évvel korábbi adatfelvételhez képest lényegi változás, hogy Győr és Debrecen az átlagnál nagyobb mértékben erősítette meg pozícióját (ennek is tudható be rangsorbeli előrelépésük több helyezéssel), és amíg Szeged megőrizte helyét, addig Pécs és Sopron hátrébb szorult. Utóbbi város ki is került ebből a csoportból mintegy átmenetet képezve a Székesfehérvár, Kecskemét, Eger hármashoz. Ha visszatekintünk a 2004-2005-ös adatokhoz (5. függelék), azt látjuk, hogy mostanra Kecskemét felzárkózott a másik két városhoz, Székesfehérvár helyzete állandó, Eger viszont a táblázatban szereplő városok közül egyedüliként, kevesebb említést kapott, mint korábbi adatfelvételünkénél. (Mondhatjuk persze, hogy az Eger esetében mért 8 százalékos csökkenés elenyésző, de vegyük figyelembe, hogy eközben több mint kétszeresére nőtt a Győrt és Debrecent versenyképesnek gondolók aránya, 40-80 százalék közötti értékkel emelkedett a Pécs, Székesfehérvárt, Kecskemétet és Szegedet említők száma.) Ahogy 2004-2005-ben, most is külön csoportot képez Miskolc, Veszprém és Szombathely, kiegészülve Szolnokkal és Nyíregyházával.

Hipotézisünk abból a szempontból is teljesült, hogy a következő szintet csakugyan olyan települések alkotják (néhány további megyeszékhelyen kívül Siófok, Keszthely, Hévíz, Esztergom, Balatonfüred, Budaörs), melyek csakugyan kedvező regionális elhelyezkedéssel vagy egyéb speciális adottságokkal bírnak.

Újból hangsúlyozzuk, hogy bár a 2012-2013-as adatfelvétel során a 2004-2005-ös kutatáshoz képest valamivel magasabb volt az 5.000-50.000 fő közötti lélekszámú, valamint 50.000 főnél népesebb településen élő válaszadók száma, ez önmagában nem magyarázza Budapest első helyes említéseinek ilyen mértékű növekedését és a nagyvárosok sorrendjében beállt változásokat sem. Az viszont tény, hogy mindez hozzájárulhatott ahhoz, hogy még markánsabban kiemelkedjenek a közép- és nagyvárosok a többi település köréből, felerősítve ezzel a versenyképességi rangsorban elért egyébként is kedvezőbb pozícióikat.

A 2004-2005-ös és a 2012-2013-as eredmények alapján tendenciaként az alábbiakat emelnénk ki:

- Budapest megőrizte, kismértékben tovább erősítette korábbi markáns vezető helyét,
- két vidéki megyeszékhely, Győr és Debrecen az átlagot jóval meghaladó mértékben javította pozícióit,
- szintén az átlagot meghaladóan, de az előbbinél kisebb ütemben nőtt a Szeged és Kecskemét versenyképesnek gondolók száma,

- Sopron és Eger, valamint kisebb mértékben Pécs veszített korábbi kedvező megítéléséből (de ide sorolható még a jóval kisebb elemszámú Zalaegerszeg is),
- a többi vidéki megyeszékhely nagyjából hasonló mértékben, az átlagtól elmaradva javított pozícióján (egyértelmű kivétel a megyeszékhelyek közül Békéscsaba, Szekszárd, Tatabánya és Salgótarján, mely városok sem most, sem a 2004-2005-ös kutatásban nem érték el még a 2%-os említési küszöböt sem),
- ahogy korábban, most is megjelenik néhány üdülőváros, valamint a budapesti agglomeráció néhány középvárosa a 2-5 százalékos említési sávban.

A 2004-2005-ös kutatás régiókra lebontott rangsorai alapján mostani vizsgálatunknál azt a hipotézist fogalmaztuk meg, hogy minden egyes régióban felértékelődnek a szűkebben vett környezet települései, és emiatt a leginkább versenyképesnek gondolt települések listáin több saját és szomszédos régióbeli város is helyet kap. Mindennek természetes következményeként az ország távolabbi pontjai a földrajzi távolsággal egyenes arányban hátrébb kerülnek a regionális rangsorokon.

2. táblázat: Versenyképes települések sorrendje a dél-dunántúli régió lakosságának válasza alapján, 2012–2013

Ssz.	Település	Említések száma	Súlyozott említés
1.	Budapest	82	361
2.	Pécs	61	175
3.	Győr	46	163
4.	Szeged	37	84
5.	Sopron	32	103
6.	Debrecen	28	85
7.	Kaposvár	23	74
8.	Székesfehérvár	19	54
9.	Veszprém	12	36
10.	Szombathely	9	25
11.	Kecskemét	8	18
12.	Zalaegerszeg	7	13
13.	Miskolc	6	13

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012-2013).

A Dél-Dunántúl esetében megerősítést nyert hipotézisünk (lásd 2. táblázat), hiszen nemcsak Pécs került az előkelő második helyre (2004-2005-ben még első helyezett volt a régióbeli válaszok alapján a baranyai megyeszékhely), hanem felkerült a listára Kaposvár is, ahogy több dunántúli város (Sopron, Veszprém, Szombathely, Zalaegerszeg) javított országos pozícióján. Ellenben korábbi kutatásunkhoz képest több középváros (így Nagykanizsa, Szekszárd, Baja) hiányzik a dél-dunántúli listáról. Az Észak- és Dél-Alföld, valamint

Észak-Magyarország városai szinte kivétel nélkül hátrébb szorultak (közülük is leginkább Debrecen).

Közép-Magyarországon a válaszadók szinte leképezik az országos sorrendet (lásd 3. táblázat). A kimagasló budapesti értéket a vidéki nagyvárosok (Győr, Pécs, Debrecen, Szeged) és Sopron követi, az országosnál valamivel kedvezőbb Szombathely pozíciója, ahogy megjelent a listán Budaörs, Siófok, Vác, Esztergom és Szentendre. A 2004-2005-ös felméréshez képest jóval hátrébb került Eger és Szentendre is.

3. táblázat: Versenyképes települések sorrendje a közép-magyarországi régió lakosságának válaszai alapján, 2012-2013

Ssz.	Település	Említések száma	Súlyozott említés
1.	Budapest	242	1162
2.	Győr	117	381
3.	Pécs	92	259
4.	Debrecen	89	253
5.	Szeged	75	203
6.	Sopron	71	237
7.	Székesfehérvár	38	107
8.	Kecskemét	33	85
9.	Szombathely	22	64
10.	Veszprém	18	47
11.	Eger	18	40
12.	Miskolc	17	40
13.	Budaörs	15	61
14.	Szolnok	14	41
15.	Siófok	11	33
16.	Vác	9	22
17.	Esztergom	8	27
18.	Szentendre	8	20

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012-2013).

A Nyugat-Dunántúlon Budapestet szorosabban követi Győr, javult a dunántúli városok pozíciója (Pécs, Sopron, Zalaegerszeg, Szombathely), valamint felkerült a listára a régióból Nagykanizsa, Keszthely és Zalakaros.

A Közép-Dunántúlon szintén javult Székesfehérvár és Veszprém megítélése (bár Pécshez hasonlóan Székesfehérvár is elveszítette korábbi régióbeli vezető helyét, ráadásul mostanra nemcsak Budapest, hanem Győr is kedvezőbb értékelést kapott nála), ahogy a válaszadók több üdülővárost is a versenyképes települések közé soroltak, így Keszthelyt, Velencét, Balatonfüredet, Hévízt és Gárdonyt is.

Az észak-magyarországi régióban Budapestet nem régióbeli város követi, hanem Debrecen, sőt Győr is megelőzi Egert és Miskolcot. A környékbeli városok közül javult Nyíregyháza, Hajdúszoboszló és Szolnok országoshoz mért megítélése.

Az Észak-Alföldön a régióbeli megyeszékhelyek közül Debrecen a második, Nyíregyháza a hatodik, Szolnok pedig a tizedik legversenyképesebbnek gondolt település, a korábbi listán még szereplő Jászberény helyett pedig Szombathely és Esztergom került be az aktuális rangsorba.

A Dél-Alföldön a második Szeged, ebben a régióban is javított pozícióján Győr és Debrecen, az országos listához képest viszont hátrébb sorolódott Sopron, Szombathely, Eger, Miskolc és Nyíregyháza, míg ha alacsony értékkel is, de megjelent a régiós rangsoron Baja és Siófok. A korábbi kutatás két régióbeli települése, Gyula és Békéscsaba nem szerepel a versenyképesnek gondolt települések dél-alföldi listáján.

Hipotézisünk beigazolódtott, mivel minden listán jobban szerepeltek a saját régió települései, mint tették azt az országos rangsorban. (Érdekes ellentmondás tükröződik azzal a kutatással, melyben a várostérségek lakosságát kérdezték saját lakóhelyük teljesítményéről, és rendre alulbecsülték azt az objektív, statisztikai eredményekhez képest.^[9])

Érdekes elemzési szempontnak ígérkezett, hogy korcsoportok szerint is vizsgáljuk meg a magyar települések sorrendjét. Korábbi kutatási eredményeink alapján arra számítottunk, hogy a fiatal és középkorosztály körében kedvezőbb értékelést kapnak a jobb foglalkoztatási potenciállal rendelkező városok, az idősek esetében pedig valamivel elmaradnak az egyetemi központokra adott értékek, viszont javulnak a történelmi helyszínek pozíciói.

A fiatalabb korosztály esetében mind Sopron, mind pedig Nyíregyháza jobban szerepel, ellenben Eger ront pozícióján. A „hűség városa” a válaszadók életkorának emelkedésével párhuzamosan folyamatosan veszít kedvező megítéléséből, a nyírségi megyeszékhely viszont a 40-60 éves korosztály esetében értékelődik le jelentősebben, majd a 60 felettiéknél ismét valamivel jobb pozícióba került. Eger éppen ellentétben Sopronnal a kor emelkedésével kapott egyre jobb megítélést. Győr, Kecskemét és Szombathely a 40-60 év közöttiek esetében érte el legkedvezőbb értékeit, esetükben felkerült a listára Hévíz, viszont Miskolc és Veszprém (a korábban említett Nyíregyháza mellett) ennél a korosztálynál kapott alacsonyabb értékeket. Az idősek körében valamivel népszerűbb Pécs, és Sopronnál valamivel kisebb mértékben, de Győr is veszít kedvező megítéléséből.

[9] Baranyai N. – Baráth G. (2009): A várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességi rangsora. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus. 191-201.

2. A KÜLÖNBÖZŐ TELEPÜLÉSTÍPUSOK VERSENYKÉPESSÉGE

Korábbi kutatásunk eredményeit alapul véve, utolsó kérdésünkhöz kapcsolódó hipotézisünk az alábbiakban fogalmazható meg:

- A nagyvárosi előnyök elsősorban a színvonalas ellátási-szolgáltatási viszonyokhoz és a kedvezőbb foglalkoztatási körülményekhez kapcsolódnak, ellenben a hátrányok között a nagyvárosok személytelensége, zsúfoltsága, másodsorban szennyezett környezetük és rosszabb közbiztonságuk szerepel. (Vegyük figyelembe, hogy a társadalmi konfliktusok alapvetően a nagyvárosokhoz kötődnek, legyen annak forrása akár generációs, etnikai vagy anyagi eredetű.^[10])
- A kisvárosok előnye az emberi kapcsolatok minőségében rejlik, amit kiegészít csendesebb, tisztább lakókörnyezetük. A negatívumok sorában gyakran előfordulnak a hiányos szolgáltatások és ellátottság, a nem megfelelő foglalkoztatási körülmények és a túlzott ismertség megemlítése. (Nagyvárosnak a 100.000 főt meghaladó lakónépességű városokat, kisvárosnak a 20.000 fő alatti városrangú településeket tekintjük.)^[11]
- Végül a községek esetében azt feltételeztük, hogy akik előnyösnek gondolják ezt a településszintet, azt elsődlegesen a pozitív emberi kapcsolatoknak és a tiszta, nyugodt lakókörnyezetnek tudják be, az elutasítás legfőbb okai között pedig a hiányos ellátottság, a nem megfelelő foglalkozási körülmények és a kedvezőtlen demográfiai folyamatok fordulnak elő nagyobb arányban. (Kapcsolódó kutatási eredményekről ad számot Molnár, valamint Szépvölgyi.^[12])

2004-2005-ös kutatásunkhoz képest megpróbáltuk több részre bontani a válaszokat, így például az ellátás-szolgáltatás elnevezésű, meglehetősen heterogén tartalmú kategóriát mindhárom településtípus esetén különböztettük egészségügyre, oktatásra, kereskedelemre, szabadidős lehetőségekre, közintézményekre és közlekedési infrastruktúrára. A korábbi adatokkal történő összehasonlíthatóság érdekében összevont kategóriaként is dolgozunk ezzel a csoporttal.

Hipotézisünknek megfelelően, a nagyvárosok legfőbb előnyének csakugyan azok ellátottsága, az igénybe vehető szolgáltatások mennyisége és színvonala számít. A válaszok 75%-a kötődik ehhez a csoporthoz, míg a fennmaradó részt a kedvező foglalkozási lehetőségek (24%) és az egyéb kategória (1%) adja ki.

[10] Szirmai V. - Váradi Zs. (2009a): A nagyvárostérségi társadalmak és a konfliktusok. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 141-149.

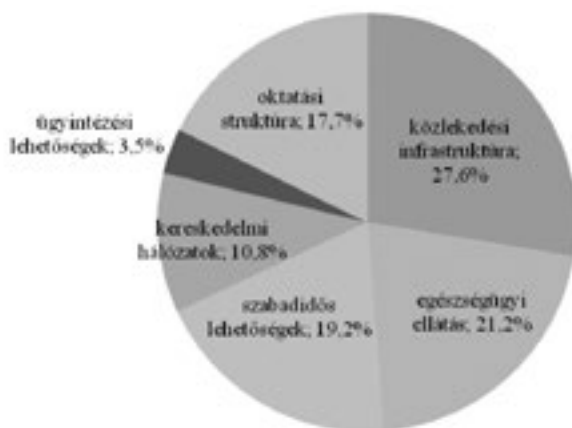
[11] Kovács Z. (2010).

[12] Molnár Gy. (2008): *A növekvő lélekszámú községek helyzete Baranya megyében*. Területi Statisztika, 4. 417-430.; Szépvölgyi Á. (2009): A nagyvárostérségi elégedettség és a kulturális fogyasztás jellegzetességei. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 163-169.

A szolgáltatások csoportján belül legtöbbször a fejlett, jól kiépített közlekedési infrastruktúrát, a megoldott helyi tömegközlekedést említik (27,6%). Ezt a teljes körű, színvonalas egészségügyi ellátás (21,2%), a széleskörű szabadidős-szórakozási lehetőségek, a kultúrához, sporthoz való hozzáférés lehetősége (19,2%) követi. Sorrendben a (tovább)tanulási lehetőségek széles választéka, a színvonalas oktatási struktúra (17,7%), a megfelelő árakat és nyitvatartási időt biztosító kereskedelmi hálózatok (10,8%) elérhetősége, végül az ügyintézési lehetőségek teljessége (3,5%) következik (lásd 1. ábra).

A foglalkozási körülmények indokai között ugyanúgy előfordulnak a kedvezőbb bérek, a több és jobb munkalehetőség is.

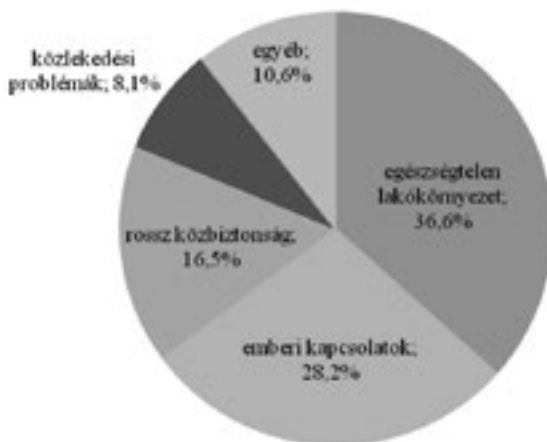
1. ábra: Az ellátási-szolgáltatási viszonyok, mint nagyvárosi előny mögöttes okai a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012–2013

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012–2013).

Hipotézisünknek részben ellentmondva, a nagyvárosi hátrányok listáját nem a rájuk jellemző személytelenség, hanem a szennyezett, egészségtelen lakókörnyezet vezeti. A válaszok több mint harmadában (36,6%) fordult elő ez kritikaként. Az elidegenedett, közönyös emberi kapcsolatokat a válaszadók negyede (28,2%) érzi problémának, míg a rossz közbiztonságot valamivel kevesebben (16,5%) említették. Korábbi kutatásunkhoz képest külön kategóriaként értelmezhetők a közlekedési problémák, dugók, parkolóhely hiánya, zsúfolt tömegközlekedésből eredő negatívumok (8,1%), valamint képeztünk egy egyéb kategóriát (10,6%), benne az etnikai problémákkal, magas megélhetési költségekkel, drága ingatlanárakkal, elavult lakóépületekkel és a rohanó, stresszes életmóddal (2. ábra).

2. ábra: A nagyvárosi hátrányok megoszlása a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012–2013

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012–2013).

A kisvárosok jellemzésekor, ha nem is a nagyvárosokhoz hasonló mértékben, az előnyök között legtöbben a szolgáltatásokkal való kedvező ellátottságot említik (36%), amit a csendes, tiszta, természet közeli lakókörnyezet (29,6%) és a személyes, családi emberi kapcsolatok (18,3%) követnek. A kedvező közbiztonságot szintén külön csoportként értelmeztük a pozitívumok között (6,1%), és most is képeztünk egy egyéb kategóriát (10%), benne a foglalkozási körülményekkel, a településen belüli kis földrajzi távolságokkal és az alacsonyabb ingatlanárakkal.

A szolgáltatások egységes csoportját részekre bontva, most is kiemelkedik az előnyös közlekedés, amit közel egyforma említési számmal követ az elérhető alap- és középfokú oktatás, a megfelelő választékot és nyitvatartási időt biztosító kereskedelem, az egészségügyi szolgáltatások, a szabadidős-, kulturális-, sport lehetőségek elérhetősége, valamint a viszonylag egyszerű és gyors ügyintézés.

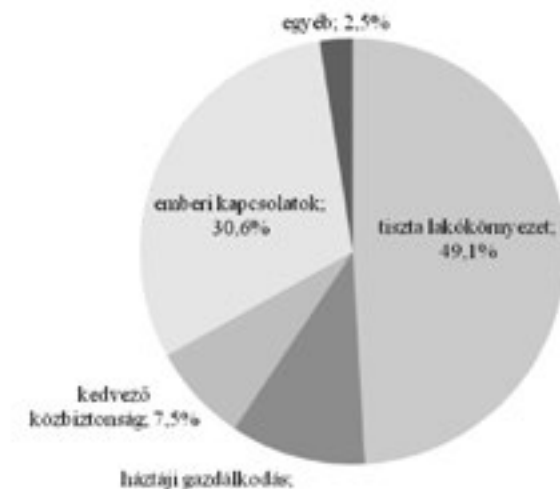
A kisvárosok megítélésének kettőssége mostani kutatási eredményeinkben is visszatükröződik, hiszen több korábbi előnyt látunk a kisvárosi hátrányok között is. Így rögtön a nem megfelelő szolgáltatási ellátottságból eredő problémákat (55,6%), amit számszerűleg többen soroltak a hátrányok, mint az előnyök sorába. A második leggyakoribb hátrány a kedvezőtlen foglalkoztatás, a hiányzó munkahelyek és alacsonyabb bérszínvonal (30,7%), amit egy meglehetősen heterogén egyéb csoport (13,7%) egészít ki, benne a hiányos közbiztonsággal, a szennyezett, zajos lakókörnyezettel, demográfiai problémákkal (etnikum, elöregedő lakosság) és nem megfelelő emberi kapcsolatokkal. (Ez utóbbi újfent a kisvárosok ellentmondásos megítélését mutatja, hiszen részben

a túlzott ismertséggel, részben a személytelenséggel indokolják azt, hogy az emberi kapcsolatok a hátrányok között is szerepelnek.)

A hiányos szolgáltatások, ellátottság csoportját most is részletes vizsgálat alá vonva kijelenthető, hogy szinte mindegyik terület (főként a szabadidős, kulturális, sportolási lehetőségek) többször lett megemlítve a negatívumok, mint korábban az előnyök között. A nem teljes körű egészségügyi szolgáltatások mellett problémaként érzékelik az orvosi ellátás minőségét. Az oktatás kapcsán nem csak a felső-, de gyakran középfokú tanulmányokra sincs helyben lehetőség, és a képzés színvonala is elmarad a nagyvárosi lehetőségektől. A közlekedéssel összefüggésben mind a távolsági, mind a helyi tömegközlekedés sok kritikát kapott. A szolgáltatások csoportján belül talán két olyan területet tudunk beazonosítani, ahol nem kerültek egyértelmű többségbe a negatív vélemények. Úgy tűnik, a kereskedelmi hálózatok kielégítően működnek kisvárosi szinten is, ahogy az ügyintézési lehetőségek, közintézményi ellátottság is megfelelőnek számít.

A községi előnyök kapcsán beigazolódott hipotézisünk, miszerint a válaszok közel fele (49,1%) az egészséges, élhető, tiszta és természetközeli lakókörnyezethez kapcsolódik. Szintén sokan említik a pozitív emberi kapcsolatokat, az összetartást, a kölcsönös figyelmet és segítőkészséget (30,6%), a harmadik leggyakrabban említett előny pedig a háztáji gazdálkodás, kertészkedés és az ezzel kapcsolatos önellátás lehetősége lett (10,3%). A jobb közbiztonságot a válaszadók 7,5%-a említette, az egyéb kategória (2,5%) mögött pedig az alacsonyabb ingatlanárak és a kisebb távolságok húzódnak meg (3. ábra).

3. ábra: A községi előnyök megoszlása a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012–2013

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012–2013).

A legtöbb kritika a hiányos szolgáltatások és ellátottság kapcsán éri a községeket, ami szintén megfelel hipotézisünknek. A válaszok kétharmada (67,7%) említi ezt hátrányként. Közel minden negyedik válaszban (23,7%) megjelennek foglalkoztatással kapcsolatos problémák, a munkalehetőségek hiánya és az alacsony jövedelmek. Az egyéb kategórián (8,6%) belül az elnéptelenedés, elöregedés, hátrányos etnikai összetétel szerepel, de előfordult a túlzott ismertségből, hiányos közbiztonságból és az elszigeteltségből eredő problémák megemlítése is.

A szolgáltatások csoportját újból részletes vizsgálat alá vetve kijelenthetjük, hogy a legtöbb kritika a közlekedési infrastruktúrával kapcsolatos (35,5%), de szintén sokan említik a korlátozott egészségügyi szolgáltatásokat (18,7%) és a hiányos oktatási rendszert, kezdve az óvodától a középiskolai továbbtanulásig (13,7%). Ezen a településszinten is kevesebb kritika éri a kereskedelem fejlettségét, az áruválasztékot és az árszínvonalat (13,2%), a korlátozott, körülményes ügyintézési lehetőségeket (7,6%), viszont valamivel többen (11,3%) tartják problémának a hiányos szórakozási, szabadidős (kulturális, sportolási) lehetőségeket (lásd 4. ábra).

4. ábra: Az ellátási-szolgáltatási viszonyok, mint községi hátrány mögöttes okai a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012-2013

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2012-2013).

ÖSSZEZÉS

Saját kutatási eredményeink megerősítik a statisztikai adatokon nyugvó elemzéseket, miszerint Magyarországon a települések sikeressége, versenyképessége és településhierarchiában elfoglalt pozíciója között továbbra is szoros kapcsolat mutatkozik.

Változatlanul igaz, hogy elsősorban a hazai közép- és nagyvárosok számítanak versenyképes, sikeres lakóhelynek. Kiugróan magas a Budapestre adott válaszok aránya és egyértelműen kijelenthető, hogy a főváros ma külön kate-

góriát képvisel a magyarországi települések körében. A 2004-2005-ös eredményekkel összevetve kijelenthető, hogy az elmúlt években pozíciója csak tovább erősödött, mind országosan, mind regionálisan egyre többen gondolják azt róla, hogy valamely dimenzióban valódi versenyelőnyökkel rendelkezik. A négytagú második csoportot Győr és Debrecen vezeti, Péccsel és Szegeddel kiegészülve. A közel 10 évvel korábbi adatfelvételhez képest lényegi változás, hogy Győr és Debrecen az átlagosnál nagyobb mértékben erősítette meg pozícióját, és míg Szeged megőrizte helyét, addig Pécs valamivel hátrébb szorult a rangsorban. A hierarchia alacsonyabb szintjein elhelyezkedő városokat kedvező regionális elhelyezkedésük vagy speciális adottságaik a versenyképes települések egy következő szintjére emelhetik (erre példaként szolgálhat Sopron mellett Siófok, Keszthely, Hévíz, Esztergom, Balatonfüred vagy éppen Budaörs.)

A legvonzóbb lakóhelynek minősülő közép- és nagyvárosok meghatározó előnye továbbra is azok ellátottsága, az igénybe vehető szolgáltatások és a kedvező foglalkozási lehetőségek. A szolgáltatások csoportján belül a fejlett közlekedési infrastruktúrát, a teljes körű egészségügyi ellátást, a szabadidőszórakozási lehetőségeket, a helyben megvalósítható továbbtanulás széles választékát, a kereskedelmi ellátottságot és az ügyintézési lehetőségek teljességét említették. Ezzel szemben a nagyvárosi hátrányok listáját a szennyezett, egészségtelen lakókörnyezet vezeti, amit a közönyös emberi kapcsolatok, valamint a rossz közbiztonság követ.

A területi értelemben vett sikeresség mérésének célja véleményünk szerint az, hogy egy adott földrajzi egység helyzetét a lehető legobjektívebb módon megítéljük és ez alapján a fejlődéséhez szükséges teendőket áttekintsük. Fontos megtalálni, hogy egy település miben különbözik a hasonló méretű és funkciójú többi településtől. A városok között zajló versenyben nagyon sok hasonló adottságú város vesz részt, emiatt valamilyen vonatkozásban ki kell tűnni közülük. Amennyiben elfogadjuk, hogy a verseny célja a helyben élők jólétének fokozása, azt is kijelenthetjük, hogy a versenyben való sikeres helytállás eszköze egy speciális, de egyben rugalmasan módosítható, a helyi politika, a vállalkozások, a civilek és a tudományos élet partnerkapcsolatára épülő, általuk koordinált fejlesztési program, melyet az érintett szereplők ismernek, és egyben támogatnak is.

A kutatás célja ilyen, valós helyi igényeken alapuló fejlesztési stratégia kidolgozásához nyújtandó információ volt. A kapott eredmények jól érzékeltetik, hogy a különböző országrészek és települések nemcsak különböző adottságokkal, relatíve nagyon eltérő pozícióval, de sokszor meglehetősen differenciált igényekkel rendelkező lakossággal is jellemezhetők. „A városréségi sikerfelfogások, a városréségi versenyképesség értelmezése az érintett és érdekelt társadalmi csoportok strukturális és lakóhelyi viszonyaitól függ. Így nem statikus és nem is normatív, hanem társadalmilag-területileg meghatározott, nagyon differenciált...”^[13]

[13] Szirmai V. – Váradi Zs. (2009b): A városréségi társadalmak versenyképesség-felfogása. In: Szirmai V. (szerk.): *A városréségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 185-190., 190.

IRODALOM

- Bakos N. – Hidas Zs. – Kezán A. (2011): *Területi különbségek Magyarországon. A főbb társadalmi és gazdasági folyamatok az ezredforduló után.* Területi Statisztika, 4. 335–357.
- Baranyai N. – Baráth G. (2009): A várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességi rangsora. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 191–201.
- Barta Gy. (2000): A külföldi működő tőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* Pécs, MTA RKK. 265–281.
- Beluszky P. (szerk.) (2000): *A magyarországi városok versenyképessége.* MTA RKK, Budapest.
- Beluszky P. – Győri R. (1999): *A magyarországi városhálózat és az EU-csatlakozás.* Tér és Társadalom, 1-2. 1–30.
- Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában.* Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Enyedi Gy. (2012): *Városi világ.* Akadémia Kiadó, Budapest.
- Faluvégi A. – Tipold F. (2009): *Kedvezményezett települések az új országgyűlési határozat mutatói alapján – próbaszámítás.* Területi Statisztika, 3. 264–279.
- Hrubí L. (2000): A gazdasági térszerkezet változásai Magyarországon. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA RKK, Pécs. 237–264.
- Kiss J. P. (2003): Az alföldi városok fejlődésének adottságai az 1990-es évek új feltételrendszerében. In: Timár J. – Velkey G. (szerk.): *Várossiker alföldi nézőpontból.* MTA RKK, MTA Társadalomkutató Központ, Békéscsaba–Budapest. 39–54.
- Koltai Z. (2005): *A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése.* Tér és Társadalom, 3-4. 23–41.
- Koltai Z. (2006): *A magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyválasztásának szempontjai.* Területi Statisztika, 3. 240–254.
- Koós B. – Virágh T. (2010): Fel is út, le is út: községeink sorsa a rendszerváltás után. In: Barta Gy. et al. (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai.* MTA RKK, Pécs. 32–54.
- Kovács Z. (2010): *Népesség- és településföldrajz.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2000): A városok versenyképességéről. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.* MTA RKK, Pécs. 130–152.
- Molnár Gy. (2008): *A növekvő lélekszámú községek helyzete Baranya megyében.* Területi Statisztika, 4. 417–430.
- Molnár L. et al. (2002): *A települési szintű relatív fejlettség meghatározása.* Közgazdasági Szemle, 1. 74–90.
- Nagy G. (2007): *Divergencia vagy konvergencia – az átmenet gazdasági térfolyamatainak mérlege földrajzos szemmel.* Tér és Társadalom, 1. 35–51.
- Nemes Nagy J. (1998a): Átrajzolódó térképek. In: Kurtán S. – Sándor P. – Vass L. (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve 1988–1998. II. Demokrácia* Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 657–672.
- Nemes Nagy J. (1998b): *Vesztések – nyertesek – stagnálók. A társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói.* Társadalmi Szemle, 8-9. 5–18.
- Nemes Nagy J. (1999): Elágazó növekedési pályák az ezredvégi Magyarországon. In:

Nemes Nagy J. (szerk.): *Helyek, terek, régiók*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 65–86.

- Nemes Nagy J. – Tagai G. (2009): *Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk*. Területi Statisztika, 2. 152–169.
- Rechnitzer J. (1998, szerk.): *A privatizáció regionális összefüggései*. Kulturtrade, Budapest.
- Szépvölgyi Á. (2009): A nagyvárostérségi elégedettségek és a kulturális fogyasztás jellegzetességei. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 163–169.
- Szirmai V. – Váradi Zs. (2009a): A nagyvárostérségi társadalmak és a konfliktusok. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 141–149.
- Szirmai V. – Váradi Zs. (2009b): A várostérségi társadalmak versenyképesség-felfogása. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 185–190.

ENGLISH ABSTRACT

We made a layered questionnaire survey in 2004-2005, in the framework of which we received replies from one thousand private persons to our question relating to the success of Hungarian towns and cities. In the light of the results, we repeated our survey of the population in 2012-2013, allowing thereby the comprehensive evaluation of a period of almost ten years. Issues that we looked at included the evaluation of the attractions of the place of residence, the making of national and regional hierarchies of settlements, the judgement of the attraction of cities considered as the most competitive by national and regional scale, potential reasons for changing the place of residence and the spatial characteristics of this, and also the assessment of the different settlement types as places of residence. This paper, as the title implies, is not more than the publication of a few partial results of the survey.

Sáfrányszínű kéneslepke Colias croceus .